

STRUCTURA DISTRIBUȚIEI INDICATORILOR DE CALITATE A VIEȚII

CĂTĂLIN ZAMFIR

În acest articol propun o metodologie de interpretare a indicatorilor subiecțivi privind calitatea vieții, utilizând mai multe seturi de date: Baza indicatori la nivel internațional (1970), Calitatea Percepută a Vieții în România (1979), Diagnoza Calității Vieții în România (1990–2010); Eurobarometrul în UE (2015). Schema de evaluare a datelor absolute (SEDA) este utilizată pentru a interpreta date subiective privind calitatea vieții. În prima parte, realizez un scurt istoric al preocupărilor pentru înțelegerea conceptului de fericire și, ulterior, cercetării științifice a calității vieții și fericirii. În a doua parte, analizez perspectiva sociologică asupra calității vieții, concentrându-mă pe analiza indicatorilor subiecțivi ai calității vieții și pe prezentarea structurii schemei de evaluare a datelor absolute – SEDA.

***Cuvinte-cheie:** calitatea vieții; programul calității vieții în sociologie; indicatori subiecțivi ai calității vieții; schema de evaluare a datelor absolute (SEDA).*

STAREA DE FERICIRE ȘI CALITATEA VIEȚII: O ISTORIE SINTETICĂ

Calitatea vieții este o temă nouă, promovată în domenii precum filosofie sau sociologie și preluată în programele politice. Preocuparea cercetătorilor pentru această temă a început în anii '60–'70. Dar starea umană de *fericire* a fost prezentă în gândirea colectivă din cele mai vechi timpuri. Satisfacția vieții este o stare umană continuă, cu grade. Fericirea/ nefericirea nu este o stare continuă, ci vârful ale satisfacției/ insatisfacției. O analiză detaliată a tematicii fericirii a fost realizată de Elena Zamfir (1989).

LUMEA ANTICĂ

Mitul a fost prima formă de cristalizare a unor viziuni asupra problemelor importante pentru oameni. În antichitatea greacă s-a produs o deschidere nouă, diferită de mit: rațiunea teoretică, un nou instrument de cunoaștere considerat

---

Adresa de contact a autorului: Cătălin Zamfir, Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, e-mail: catalin.basarab@gmail.com.

CALITATEA VIEȚII, XXXII, nr. 3, 2021, p. 203–218

superior. Atunci s-au pus bazele primelor instrumente ale gândirii teoretice: *logica*, *matematica* și *filosofia*.

Presocraticii au introdus primele *teorii* ale „lumii”: ce e lumea, cum a fost ea creată, care este substanța care stă la baza tuturor lucrurilor. Heraclit a dezvoltat o teorie a lumii bazată pe un element fundamental: *focul*. El a rămas celebru introducând paradigma schimbării continue: *Totul curge. Niciun om nu poate să intre în apa aceuiași râu de două ori: râul curge și e altul, dar și noi suntem mereu alții*. Thales, un matematician și logician, considerat a fi întemeietorul gândirii științifice, a considerat că elementul de bază este *apa*. Democrit a făcut un uriaș pas înainte. El a introdus conceptul de *atom*.

Pentru prima oară s-a pus o problemă tipic științifică, dar nu exista pregătirea necesară pentru a se găsi un răspuns. Nu se putea merge prea departe și tema „ce este lumea” a fost abandonată. De abia în secolul XVII–XVIII, mai târziu cu două mii de ani, s-a putut dezvolta o abordare științifică.

Cealaltă „realitate” care a intrat în interesul noii cugetări teoretice a fost *omul*. Pe frontispiciul Acropole-ului era sinteza noului program de gândire: „*Cunoaște-te pe tine însuși!*”. Dar a apărut o problemă. Omul nu este o realitate care există, care trebuie descrisă și explicată, ci o realitate deschisă, care se construiește de către omul însuși. Fiecare ne construim și ne reconstruim continuu.

Omul este un corp cu nevoile și plăcerile lui. Grecii le apreciau și le cultivau. În tinerețe corpul frumos a devenit centrul programului tinerilor: educația fizică și competițiile sportive. Medici faimoși se ocupau de vindecarea corpului. Dar care sunt nevoile superioare? Nevoile și plăcerile corpului sunt importante, dar omul este mult mai mult decât corpul său, există și alte nevoi. Există și alte *bunuri* de care omul are nevoie. Astfel, s-a dezvoltat o teorie a nevoilor superioare ale omului: *etica*.

Grecii antici au formulat trei valori fundamentale ale omului: *adevărul*, cunoașterea deci, *binele și frumosul*. Era primul program al construirii unei vieți de calitate: cunoașterea care produce adevărul, etica care definește binele suprem și frumosul care oferă o viață armonioasă. S-a conturat imaginea *omului total*.

Grecii nu s-au construit doar pe ei înșiși, ci și mediul lor de viață: au construit *frumoasa* Atenă și *democrația* ateniană. Binele este în multe sfere ale vieții omului. Dar ce este binele suprem Aristotel nu vrea să spună învățăcelilor lui. Profesorul lui, Platon, îl învățase că binele este în fiecare. Deci trebuie să învățăm fiecare să descoperim binele în noi înșine. Și Aristotel îi oferă procedura logică de a identifica binele suprem. Avem trei criterii ale binelui suprem: 1. este binele dezirabil în sine; 2. nu este dezirabil pentru alt lucru și 3. toate celelalte lucruri sunt dezirabile pentru el. Un exercițiu de logică care duce la adevăr. A existat în gândirea greacă antică un larg consens. Binele suprem al omului este *fericirea*. Fericirea a devenit tema centrală în toate teoriile grecilor antici, obiectivul ultim de atins al programului de dezvoltare umană.

Ce este fericirea? Paradoxal, fericirea nu a fost, în sensul precis, un **concept**. Adică „un cuvânt” bazat pe o teorie complexă. El a fost un **termen** care se referea la o stare pe care omul a experimentat-o și a „numit-o” cu termeni ca: o *stare de bine* și, în forma sa de vârf, *fericire*, o stare de bine foarte intensă, de completitudine umană, echilibru spiritual, pace sufletească și satisfacție. Toate limbile au trebuit să capteze această stare în diferiți termeni. Acești termeni nu au fost inventați de filosofi greci. I-au preluat din limba cotidiană și i-au șlefuit cu instrumentul teoriei.

Nici în prezent, psihologia ca domeniu științific, nu a dezvoltat conceptual „starea de fericire” în cadrul unei paradigme științifice. Încă ne mulțumim cu definiții la nivelul cunoașterii comune, un termen al cărui sens îl „știm” cu toții, desemnează o stare umană pe care cu toții o experimentăm.

Iată ce putem găsi în dicționare de filosofie, acum după mai bine de două mii de ani de la tentativa grecilor antici: *A fi fericit înseamnă a te găsi într-o stare de bunăstare compusă din emoții pozitive, de la bucurie la plăcere. Conceptul de fericire este difuz și sensul său poate varia pentru diferite persoane și culturi. Termeni asemănători sunt bunăstarea, calitatea vieții, satisfacția și împlinirea*”.

Grecii antici au pornit de la ideea că știm cu toți ce este fericirea, iar **etica** s-a concentrat pe **ce trebuie să facem pentru a o atinge**. Platon formulează în *Philebos* cu claritate programul său etic: „Așa se face că măsura și proporția merg mână în mână cu frumosul și virtutea... Când nu putem surprinde binele printr-o singură idee, îl definim prin trei: prin frumusețe, proporție și adevăr”. Aristotel a pus și el **fericirea** (*eudaimonia*) în centrul eticii sale printr-o abordare mai pragmatică și s-a concentrat pe ghidul de viață pentru realizarea ei: **calea de mijloc**, evitarea extremelor, **moderația** și **cumpătarea**. Epicur aprecia că omul trebuie să evite durerea, dar și plăcerile nenaturale, care pot duce la durere. Obiectivul: atingerea *ataraxiei*, o altă formulare a fericirii. Binele este plăcerea, dar o plăcere înțeleaptă. Părea că filosofii antici au înțeles cum omul a reușit să fie fericit: el știe, prin cunoaștere, ce este fericirea și cum poate ajunge la ea. A descoperit rațiunea și utilizarea ei cu înțelepciune.

Schimbările din modul de gândire exprimă schimbările din viața reală a anticilor. Vremea lui Socrate și Platon era una a unui echilibru uman de construit, program posibil într-o lume ea însăși echilibrată. Cetatea era ferită de amenințări venite de dinăuntru și dinafară. Cetățeanul grec se simțea liber să gândească împreună cu ceilalți cetățeni liberi și prosperi problemele fundamentale ale căutării filosofice a fericirii. Dar lucrurile se dovedeau a fi mai complicate și din interior și din exterior. Viața s-a schimbat profund: nesigură și plină de amenințări. Furtuna impredictibilă a lumii nu putea evita insula de fericire a Atenei. Nu poți obține liniștea și echilibrul tău într-o lume tot mai dezzechilibrată. Șansele de fericire se prăbușesc. Lumea antică intră în dezagregare, viața nu mai este sigură, iar evenimentele vieții nu mai pot fi controlate.

Viața publică oferea o sursă de satisfacție: **democrația**. Și această sferă a fost înlocuită, cum se temeau deja filosofii greci, de **tiranie**. Platon încă putea să gândească în detaliu modelul unei cetăți ideale. Problema proiectului lui Platon nu

era însă în detaliile ei, ci însăși existența cetăților în noua lume. Cetățile au fost spulberate de imperii și războaie. O nouă strategie se prefigurează, bazată pe **îndoială** și pe **renunțare**. Epictet formula sintetic noua strategie: *Fericirea constă în a fi liber, adică a nu vrea nimic*.

Optimismul lui Socrate, Platon sau Aristotel face loc **îndoiei**. **Scepticismul** promovează o altă atitudine față de viață. Cunoașterea, care era cheia înțelepciunii și deci a fericirii, este ea însăși supusă îndoiei. Ca sursă, și-a atins probabil limitele. Prin simpla rațiune nu poți rezolva totul. Și mai grav, nu putem obține o cunoaștere sigură. „*O propoziție ne pare adevărată, dar argumente la fel de credibile sunt și pentru propoziția contrară*”. Același lucru se aplică și la înțelepciunea etică. Renunțarea căutării binelui și adevărului duce și ea la o liniște interioară, la un alt tip de echilibru, **quite**.

Se produce o uriașă deplasare socială. Purtătorul gândirii antice era cetățeanul liber și prosper. El mergea să se întâlnească în *agora* cu ceilalți cetățeni și ei liberi și prosperi, să mediteze asupra fericirii. În subsolurile societății, creștea însă o mare masă necuvântătoare de sclavi și alte categorii sociale sărace, fără șansa de a gândi ei înșiși la problemele fundamentale ale omului. Cetățeanul liber și prosper a făcut loc tot mai mult emigranților săraci, cu o viață precară, la marginea cetăților. Pentru aceștia viața era plină de lipsuri și nesigură. Filosofia nu le mai oferea șansa fericirii pe un „pământ” tot mai incert și ostil. Inițiativa căutării fericirii nu o mai are grecul, cetățean al cetăților prospere, ci emigrantul sărac de pretutindeni.

În acest alt mediu social s-a cristalizat o altă înțelepciune: **creștinismul**. Înțelepciunea s-a structurat pe o altă logică. Și istoria era alta. *La începuturi, omul s-a bucurat de o viață fericită în rai. Dar păcatul originar a făcut să fie izgonit pe pământ unde a găsit o viață plină de greutate*.

Ce strategie a „fericirii” îi era la dispoziție acestui om? Să accepte ca inevitabile dificultățile vieții, dar și să lupte cu propria sa natură păcătoasă. Să încerce, cât poate, să aibă o viață austeră, eliberat de tentația bunurilor pământești; o viață orientată nu de rațiune, ci de credință în ordinea „cerească”. O viață dedicată lui Dumnezeu, cu renunțări la bunurile lumești. O astfel de viață oferea fericirea, dar nu pe pământ, ci într-o viață viitoare. Credinciosul putea obține și pe pământ o anumită stare de echilibru sufleteș, o anumită fericire și ea precară. O asemenea strategie era la îndemâna săracului. El nu mergea în *agora* să discute filosofie, ci în peștera care îi era la început biserică, unde se ruga.

Noua strategie a fericirii nu era a dezvoltării personale în toate sferile: corp sănătos și frumos, utilizarea cu înțelepciune a tuturor bunurilor, și mai ales o viață spirituală axată pe cunoaștere și înțelepciune și, desigur, totul într-o cetate **frumoasă**. Strategia era de alt tip: fericirea prin **renunțare**. Filosoful înțelept este înlocuit de ascetul care se retrage „în deșert”, în izolare și în acceptarea cu seninătate a lipsurilor și ostilităților lumii. **Asceza** este mai mult decât renunțare: cultivarea capacității de a renunța la plăcerile lumii. Și această strategie oferă șansa atingerii unei stări de liniște, de împăcare sufletească și de satisfacția obținerii

controlului asupra propriei vieți. În situații sociale similare, același tip de strategie a fericirii s-a dezvoltat în toate părțile lumii. Este cazul celebru al asceților din lumea asiatică. Noul filosof al unei lumi nesigure nu găsea nimic utilizabil în superba filosofie greacă a rațiunii optimiste. Și a uitat-o. Această schimbare este înregistrată, cu surpriză, mult mai târziu de intelectualul european. Frumoasa filosofie greacă se ștersese din memoria europeană. Ea revine cu aproape un mileniu mai târziu, dar din surse arabe.

LUMEA MODERNĂ

Secolele care au urmat au fost dominate de o retragere din viața publică în viața personală. Complementar cu strategia fericirii a *sfântului ascet*, o strategie disponibilă și ea pentru o mică elită (călugării sunt un exemplu), s-a dezvoltat o strategie de această dată foarte populară, *a retragerii în mica viață particulară: Strategia micii fericiri*. Timp de secole căutarea fericirii s-a retras din *agora*, care îi oferea un spațiu plin de satisfacție pentru meditația filosofică *împreună*, în mica lui viață particulară, limitată la o chibzuire a bunurilor disponibile, cu micile plăceri ale vieții personale. Viața personală oferea șansa unui echilibru fragil în condițiile unor resurse limitate și într-o lume mai degrabă ostilă. Mica fericire putea fi obținută, prin luptă, de regulă nu împreună, ci împotriva celorlalți. **Confucius** formula clar această strategie: utilizarea tuturor surselor de mulțumire în viață. „Doar poate fi fericit întotdeauna cine știe să fie mulțumit de tot”.

Capitalismul a scos lumea din aproape două milenii de tiranie socială brutală. Bunăstarea nu mai este obținută prin exploatarea cu mijloacele puterii a sclavilor și a țăranilor-iobagi și nici prin războaie, ci prin activitate economică: din capital și din munca salarială. Capitalismul este nu numai un mod de organizare a producerii și distribuției produselor, ci și un mod de viață, o strategie de obținere a satisfacției și chiar a fericirii. În centrul strategiei capitaliste a fericirii stă promovarea consumului, mai ales a bunurilor obținute din economia de piață. Totodată, această strategie este mai puțin interesată de consumul bunurilor a căror producere nu e profitabilă: cunoașterea, frumosul, filosofia. A apărut și o patologie a primului tip de comportament: *consumerismul*. Obținerea bunurilor de consum individual și de acumulare a lor, *bogăția*, este prioritatea umană a noii lumi. Iar bogăția financiară este mijlocul de a obține tot ceea ce omul dorește.

E suficient să ai însă un PIB ridicat pentru a considera o societate bună? În prima fază, când s-a produs o dezvoltare a noii structuri capitaliste, s-a considerat ca normală o nouă polarizare socială. Sărăcia muncii și, mai grav, neocuparea datorită limitării capacității capitalismului de a oferi locuri de muncă pe măsura nevoilor populației, a generat un risc ridicat de explozii sociale. Doar creșterea economică, „PIB-ul”, nu asigură o societate echilibrată. Modelul capitalist a început să se schimbe. Statele au început să-și asume responsabilitatea pentru starea socială a cetățenilor. S-au dezvoltat politici sociale corective: asigurare

socială, asigurare de sănătate, ajutor de șomaj. Mai târziu s-a conturat ideea asigurării unui venit minim garantat. Statul a devenit un stat social.

În modelul capitalist nu mai are sens preocuparea referitoare la cel mai important bun pentru om. Ideea este simplă, fiind important ce dorește fiecare. Problema nu se pune în termenii *ce este bine*, ci cum să obții mijlocul de a obține tot ceea ce dorești: *bani*. O întregă tematică dezvoltată în Grecia antică, înțelepciunea filosofică, a devenit mai degrabă atipică. Omul știe deja ce vrea și ce să facă pentru a obține ce dorește. Când se întâlnesc, oamenii nu mai discută despre ce e fericirea și cum poate fi ea obținută, ci cum să câștige bani, mijlocul prin care se ajunge la bunăstare.

Capitalismul a introdus un nou sistem politic. Sistemul politic aristocratic, bazat pe relațiile de putere, instrument de opresiune a masei de țărani, este înlocuit cu un sistem democratic. Diferențele de efecte asupra stării de fericire a populației a celor două sisteme sunt evidente: concentrarea puterii în sistemul ierarhiei autoritare, la vârf, *versus* controlul democratic asupra funcționării statului. *Supunerea* față de autoritatea „pământească” este înlocuită cu libertatea cetățenească.

Programul comunist. Teoria lui Marx apare în contextul polarizării extreme pe care a generat-o capitalismul din secolele XVIII–XIX. Ca reacție la situația socială precară a proletariatului, secolul XIX a fost dominat de visul unui nou tip de societate, diferită de capitalismul dur existent. Modelele de societate socialistă/comunistă au dominat disputele politice ale epocii. Marx a acordat o atenție specială poziției omului în sistemul social. În modelul capitalist, el a distins două mari poziții sociale. **Capitalistul**, proprietar al capitalului, are un profil uman distinct: resursele sunt obținute ca rezultat al proprietății asupra capitalului și orientarea lui este dobândirea/ păstrarea/ sporirea capitalului: acumularea bogăției. Pe de altă parte, **proletarul**, este lipsit de proprietatea asupra mijloacelor de producție, dar proprietar al forței sale de muncă. Pentru a obține resursele necesare vieții, el trebuie să „vândă” forța sa de muncă proprietarului de capital: să se angajeze ca salariat. Această structură a economiei generează polarizare socială: proprietarul de capital are o poziție-cheie în organizarea și conducerea procesului economic și câștigă, evident, mult mai mult, devenind clasa bogată, pe când proletarul, dezavantajat de procesul de negociere al muncii sale, formează clasa de la baza societății, cu venituri modeste. Pentru a desemna această relație socială Marx utilizează conceptul de **exploatare**.

Structura capitalistă, cu proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, este „normală” într-o fază a evoluției sociale. În viziunea lui Marx, creșterea caracterului social al forțelor de producție este istoric inevitabilă, prin trecerea la o nouă formă de organizare socială, de la capitalism la **comunism**. Dar societatea comunistă este posibilă doar atunci când se depășește **faza de raritate**: se produce la nivelul necesităților. Toți pot primi tot ceea ce au nevoie. O altă organizare socială. Va exista o fază intermediară, **socialismul**. Proprietatea asupra mijloacelor de producție este socială, dar se menține starea de raritate. În condiții de raritate, nu

este posibilă o completă egalitate socială, ci se va menține o inegalitate. Sursa inegalității din socialism nu va mai fi proprietatea privată, ci munca. Munca este sursa menținerii unei inegalități moderate.

Nu vreau să intru în discuția dacă modelul marxist este realizabil sau nu, dacă este sau nu dezirabil. Ca posibil model de organizare socială, el produce un nou model uman. Dispare proprietatea privată asupra capitalului și cu aceasta dispare și orientarea umană pentru acumularea de capital. Omul va acumula proprietatea necesară vieții sale, o bogăție personală. Proprietatea privată este importantă pentru viața personală, dar nu pentru organizarea muncii, care a devenit un sistem social. O parte importantă a vieții sale este dedicată muncii. O parte a necesităților umane sunt satisfăcute de resursele individuale obținute din muncă. O parte din necesitățile omului sunt satisfăcute prin mecanisme publice. Sistemul public, statul, preia o funcție importantă în producerea și distribuția bunăstării: serviciile medicale, educația, cultura, cercetarea științifică, construcțiile de interes public.

Se modifică relația dintre individ și colectivitate. Ea devine mai simplă, mai naturală: prin muncă, individul obține resursele necesare nevoilor personale, dar totodată munca este și o contribuție la bunăstarea colectivă, care îi revine mediat, prin funcțiile sociale ale colectivității. O parte importantă din resursele disponibile sunt **redistribuite** prin mecanisme sociale, în funcție de nevoile populației. Munca capătă o semnificație morală socială, o **orientare prosocială**, contribuția fiecăruia la interesul colectiv.

Eliberat de mecanismele exploatării și exercitării puterii în interes privat, se conturează un nou model ideal de om. Se reia ideea antică a **omului care se dezvoltă la nivelul lumii sale**, asimilând valorile culturale produse. Realizarea umană aici pe pământ, nu „după viață”. Activitatea socială devine o sursă importantă de satisfacție. Activități creatoare, cum este munca, devin un mod de manifestare umană și o sursă importantă de satisfacție. Starea de **fericire** se redefinește. Ea nu depinde de proprietatea privată, ci de munca devenită o activitate a tuturor, la care se adaugă o dezvoltare personală fizică, socială și culturală, toate trei susținute prin oportunități publice.

A INTRAT DEJA LUMEA ÎNTR-O NOUĂ FAZĂ?

Modelul societății descris de Marx a influențat construcția socială și politică în zona sistemului sovietic și chinez, în secolul XX. Modelul marxist a fost adaptat la situație ieșirii din starea de subdezvoltare a zonei și, apoi, la cerințele construcției unei societăți dezvoltate, moderne. Predicția lui Marx este într-o oarecare măsură confirmată. Societatea occidentală își asumă un rol important în redistribuire, nu numai pentru cei mai dezavantajați, ci pentru întreaga colectivitate, în funcție de nevoi. Funcțiile sociale ale statului au crescut rapid. Cheltuielile sociale publice oferă un spațiu de „consum” în funcție de nevoi, nu prin mecanismele pieței private. Asistăm la o extindere a obiectivelor colective.

Creșterea calității vieții a devenit deja un obiectiv social asumat politic. În 2003, UE a introdus un sistem de *Sondaje europene privind calitatea vieții* (EQLS) care urma să se realizeze în toate țările europene, din patru în patru ani. Reducerea sărăciei a devenit un obiectiv social distinct al UE. Instituțiile publice de statistică au extins setul de indicatori sociali, inclusiv la sfera calității vieții.

PROGRAMUL CALITĂȚII VIEȚII ÎN SOCIOLOGIE

Calitatea vieții a fost introdusă în sociologie în anii '70, ca o tematică științifică diferită de cea a sociologiei clasice. S-a produs, astfel, o extindere importantă a tematicii sociologiei. În sociologie, satisfacția și fericirea sunt termeni utilizați în cadrul unor cercetări empirice. S-a produs o cu totul altă perspectivă asupra fericirii. Înțeleptul antic s-a concentrat pe fericire ca produs al stilului de viață individual. Înțeleptul își organizează viața pentru a fi fericit. Socialul era un mediu exterior neimportant pentru înțelepciunea individului. Un alt program era oferit de creștinismul clasic. Sociologia pornește de la principiul că omul trebuie să-și caute fericirea aici pe pământ, în timpul vieții sale, în sine și în mediul său social.

Omul trăiește într-un mediu social, iar fericirea sa este determinată într-o măsură importantă de starea acestuia. De aceea, dacă vrem să creștem calitatea vieții omului, trebuie să asigurăm un mediu social de calitate. Nu e suficient să fii înțelept. E necesar ca și mediul social să fie în acord cu nevoile umane. Socialul începe să fie privit din perspectiva valorii sale pentru om, ca parte a vieții umane, deci calitatea lui pentru om devine o temă importantă pentru sociologie.

INDICATORI OBIECTIVI/ INDICATORI SUBIECTIVI AI CALITĂȚII VIEȚII: STRUCTURA SCHEMEI DE EVALUARE A DATELOR ABSOLUTE – SEDA

În ultima jumătate de secol, sociologia a utilizat cu predilecție **indicatori subiectivi**: *satisfacția cu viața și calitatea percepută a vieții, evaluările stării umane a mediului social făcute de respondenți. În anii '60–'70 se făceau în lume deja multe cercetări de acest tip.* Relansarea sociologiei în România, în anii '70 a utilizat noua viziune. În România, programul calității vieții voia să preseze societatea să-și însușească valorile umaniste. Pe lângă sociologi, tot mai multe instituții publice, naționale și internaționale și-au însușit valorile calității vieții și au dezvoltat programe de monitorizare a calității vieții.

„Cât de **satisfăcut** sunteți cu viața dvs., cu familia, cu locul de muncă, cu...”

„Cum **estimați** calitatea locuinței dvs., localitatea, guvernarea...”

Pentru a face estimările, subiecților li se oferă grile-standard. Cele mai utilizate grile sunt cu **5** trepte, cu **7** sau doar cu **două**.

„1. Foarte puțin mulțumit/ prost 2. Destul de 3. Nici..., nici... 4. Destul de... 5. Foarte mulțumit/ mult/ bun”

Astfel de date sunt culese, de regulă, pe eșantioane reprezentative pentru întreaga populație (ex., cât de satisfăcuți sunt românii cu viața lor). Găsim o mulțime de date de acest tip: de exemplu, pe scala de 1/5, media estimărilor oferite de populație poate fi **2,8, 3,5, 3,9, 4,3**. Dar ce semnificație au aceste cifre? Ce concluzii tragem din ele?

ICCV a dezvoltat un program, eu cred unic în lume, de estimare a calității vieții subiective, utilizând peste 80 de indicatori: o evaluare empirică în 1979 și ca parte a lansării *tranziției*, 13 evaluări pe eșantioane reprezentative național. S-au obținut numeroase date despre calitatea vieții în perioada critică a României. După părerea mea, după 50 de ani, sociologii interpretează aceste date fără o metodologie clară. De exemplu, obținem un nivel al satisfacției cu viața de **3,1**, adică ceva peste starea de „nici mulțumit, nici nemulțumit”. E bine pentru că este peste 3. Dar ar fi și mai bine să fie mai mult. Corect, dar cam vag.

Profesorul Ioan Mărginean (2021, 55), care a coordonat acest program al ICCV, a publicat recent o carte în care se formulează unele concluzii pe datele produse.

„Calitatea vieții în România a fost una modestă (și putem spune că nu s-a îmbunătățit prea mult până în prezent). Valorile medii ale indicatorilor incluși se concentrează în jurul mediei teoretice... respectiv 3,0–2,9–3,1.” (sublinierile autorului).

Sociologul se așteaptă ca toate distribuțiile evaluării obținute să fie de *tip Gauss, cu media la centrul scalei de 3,0*, în cazul nostru; să fie deci cam 50% pe panta negativă și 50% pe panta pozitivă a scalei. Dacă cele mai multe sunt puțin peste **3,0**, „e bine, dar cam puțin”. Concluzia sa este deci: starea socială a României este **normală, bună, dar modestă**. Citind această estimare am fost surprins. Toate datele indică faptul că perioada tranziției românești a fost uman foarte dură. Mă așteptam ca și datele sociologice subiective să exprime această stare profundă de criză. Ar fi șocant ca sociologii să estimeze că, într-o perioadă de criză, oamenii au fost totuși mulțumiți, desigur într-o formă modestă.

Ideea structurii *SEDA*, al căror rezultate le prezint aici, a început în 1973–’74. Eram profesor invitat la cel mai important *Institut de cercetare socială* din USA, al Universității Michigan. Acolo s-a lansat prima evaluare sociologică a Calității Vieții din lume. Am fost impresionat și am preluat această temă în România, în anii ’70. România a fost a doua țară din lume, după SUA, care a lansat acest program al calității vieții. Având în față multe asemenea date din institutul american am fost surprins că nu exista nicio procedură de interpretare a datelor, decât paradigma distribuției Gauss, cu vârful în media scalei. Pentru a mă lămuri, am început să adun informații despre evaluările empirice pe această temă. A durat mult. Am lucrat singur, cu posibilități limitate. Dar, în timp, am reușit să alcătuiesc

o bază de indicatori de *satisfacție față de viață și calitatea percepută a vieții*: **1 000** indicatori, din cercetări realizate în țările occidentale, dar și din Est (**Bază indicatori 70**). Structura distribuției acestor date m-a uimit. Era o distribuție de tip Gauss, dar nu centrată pe media scalei, cum foarte mulți credeau, ci deplasată spre dreapta, pe panta pozitivă. Ea nu era 50%/ 50%, ci marea majoritate a estimărilor era pe panta pozitivă. Nu era o simplă ipoteză, ci devenise o certitudine empirică, fiind vorba de **1 000 indicatori**. Am botezat atunci această distribuție curioasă **SEDA**. Rezultatele acestei cercetări le-am publicat, după multe îndoieli, în 1980 și apoi în 2012 (Zamfir 1980; Zamfir 2012).

Sintetic, acest model de distribuție era **17%/ 66%/ 17%**, nu **50%/ 50%**.

17% evaluări negative, 66% moderat pozitive și 17% foarte pozitive.

Sau, și mai sintetic: **17% negative și 83% pozitive**

Ca orice distribuție Gauss, la extreme sunt puține cazuri și cresc rapid spre centrul distribuției.

Tabelul nr. 1

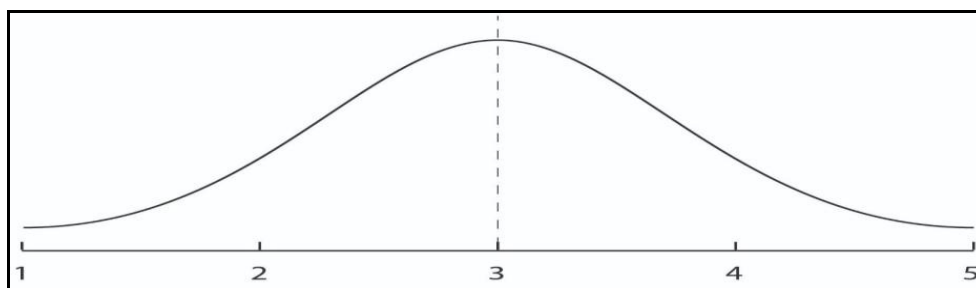
Rezultatele analizei pe 1 000 de indicatori (scală 1–5)

Interval	Nr. indicatori	% din total indicatori
1,00–1,25	1	
1,51–1,75	1	
1,76–2,00	1	
2,01–3,00	168	
Total: 1,00 – 3,00	171	17,1%
4,01–4,25	123	
4,26–4,50	41	
4,51–4,75	2	
4,76–5,00	0	
Total: 4,01–5,00	166	16,6%

Sursa: Calculele autorului.

Graficul 1

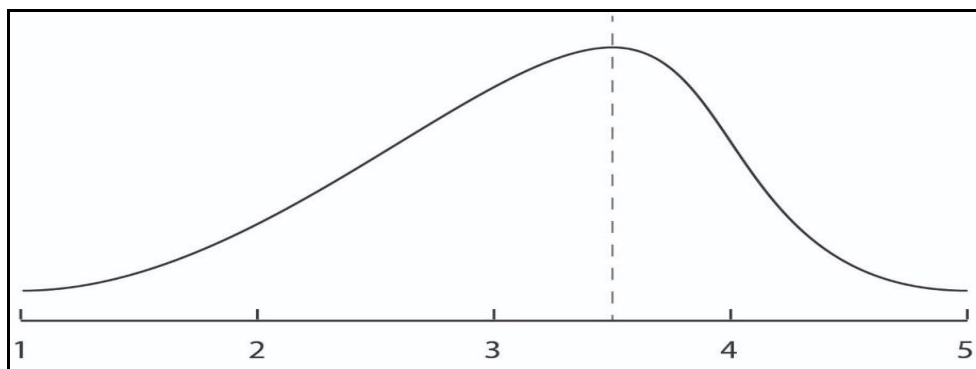
Distribuția Gauss cu vârful în centrul scalei

Sursa: Analizele autorului.

Graficul 2

Distribuția Gauss cu vârful pe panta pozitivă

Sursa: Analizele autorului.

Mai precis, SEDA împarte distribuția evaluărilor în patru segmente (în schema 1/7).

- 1,00–3,00 (1,01–4,00): *situație critică*
- 3,01–3,25 (4,01–4,50): *situație pre-critică, pre-normală*
- 3,25–4,00 (4,51– 5,50): *Stare normală a sistemului*
- 4,01–5,00 (5,51–7,00): *Stare foarte bună, stabilă a sistemului*

Distribuția acestei baze mari de date a sugerat o nouă ipoteză: ***O stare socială „normală”, echilibrată prezintă o distribuție de tip Gauss deplasată semnificativ pe panta pozitivă. Marea majoritate a datelor se plasează pe panta pozitivă, stânga distribuției noastre (Distribuția SEDA).***

În anii '60 și chiar '70, atât Vestul, cât și Estul cunoșteau o asemenea stare socială de echilibru. Modelul SEDA aproxima bine starea de spirit a acestor societăți. Modelul SEDA oferă o cu totul altă perspectivă asupra datelor subiective. Aceste date prezintă o distribuție de tip Gauss, nu așa cum se credea cu vârful la centrul scalei, ci deplasată la dreapta acesteia, cu media pe o valoare apropiată de 3,5, pe o scală cu 5 trepte, sau 4,75–5,50 pe o scală cu 7 trepte (această împărțire a scalelor este sugerată de structura datelor, dar cred că ea provoacă analize suplimentare). Între 3,0 și 3,25 (între 4,00 și 4,75) estimările sunt pozitive, dar ele nu indică o stare normală, de echilibru a sistemului, ci de *pre-* sau *post-criză*.

Acest model era o ipoteză pentru care trebuiau mai multe testări pe alte baze de date similare. În 1979, am realizat o evaluare în România a calității subiective a vieții, pe un eșantion de 1 804 subiecți (***România 79***). În cazul României, pe de o parte, eșantionul, deși foarte mare (1 804 subiecți), a cuprins populație urbană, nu și cea rurală. Deși completarea chestionarelor s-a făcut într-o atmosferă de încredere, nu se poate exclude o anumită reținerere politică, dar nu foarte importantă. Scala utilizată a fost de 7 trepte.

Am utilizat și alte eșantioane din România, în anii '70, dar pe segmente reduse de populație. Baza de date ale ICCV (1990–2010) pe tema calitatea subiectivă a vieții a oferit o oportunitate excelentă. Instituțiile UE au realizat evaluări cu aceeași metodologie, dar mult mai simplificată, în anii 2000. Toate aceste date oferă o verificare solidă a modelului-ipoteză propus aici.

Distribuțiile „reale” din societățile aflate într-o stare de echilibru vor prezenta diferențe față de modelul-ipoteză, dar nu semnificative. Stările de criză vor avea structuri relativ diferite: *deplasări ale distribuțiilor „spre stânga”, adică spre panta negativă.*

Datele din cele două evaluări (**Baza indicatori '70 și Calitatea Percepută a Vieții în România 1979**), surprinzător, sunt foarte apropiate de modelul-ipoteză.

Tabelul nr. 2

Analiza bazelor de date, utilizând modelul SEDA

	Lumea 70	România 79
Stare critică	17,1%	22,5%
Stare Pre-critică/ Pre-normală ¹	32,1%	27,5%
Stare Normală	34,8%	37,5%
Stare Foarte bună	15,0%	12,5%

Sursa: Calculele autorului.

Și starea socială a României în anii '70 exprima o anumită echilibrare socială. Anul 1979 anunța deja criza care avea să urmeze. Cercetările calității vieții ale ICCV (1990–2010) au fost realizate într-o perioadă de criză dură a României, nu de normalitate modestă: anii '90, și o ieșire dificilă în deceniul care a urmat (cele 13 cercetări ale ICCV au fost coordonate de Prof. Ioan Mărginean. Prelucrarea datelor a fost realizată de Mircea Dumitrana). În câțiva ani de vârf al crizei, 1991 și 1999, majoritatea indicatorilor chiar au cele mai multe valori pe panta negativă, o situație foarte greu de găsit în alte cercetări. Doar în anii 2000 se inversează ușor raportul, dar încă depărtată de starea de normalitate și cu tendințe contradictorii: 2003 este anul de vârf al calității subiective a vieții, urmând o scădere treptată până în 2010. Au fost utilizați 43 indicatori ai calității percepute a vieții. Cele 13 cercetări ale ICCV oferă sociologiei o bază de date unică: monitorizarea calității subiective a vieții, într-o perioadă de criză socială deosebit de dură.

¹ Pre-critică/normală: o stare deși pozitivă, se referă la o situație instabilă, caracterizată cu un grad ridicat de insatisfacție care se poate agrava, deplasându-se pe panta negativă, sau evolua în starea de normalitate mai redusă decât media eșantionului.

Tabelul nr. 3

Indicatorii din Diagnoza Calității vieții (1990–2010)

An (ancheta ICCV)	Negativă	Pozitivă
1990	43,5%	56,4%
1991	59,2%	40,7%
1995	44,4%	55,5%
1999	56,8%	43,2%
2003	41,0%	58,9%
2006	45,2%	54,8%
2010	47,6%	52,4%
SEDA	17%	83%

Sursa: Analize realizate de Mircea Dumitrană pe baza datelor obținute din diagnozele calității vieții.

Raportul dintre evaluări negative/ pozitive ale calității vieții este prezentat într-o formă sintetică în tabelul următor. Sunt selectați doar indicatorii înregistrați în toate bazele de date ale celor trei ani.

Tabelul nr. 4.

Raportul dintre evaluările pozitive și negative ale calității vieții

	Pe panta negativă	Pe panta pozitivă
1991	11	6
1999	10	7
2010	8	9

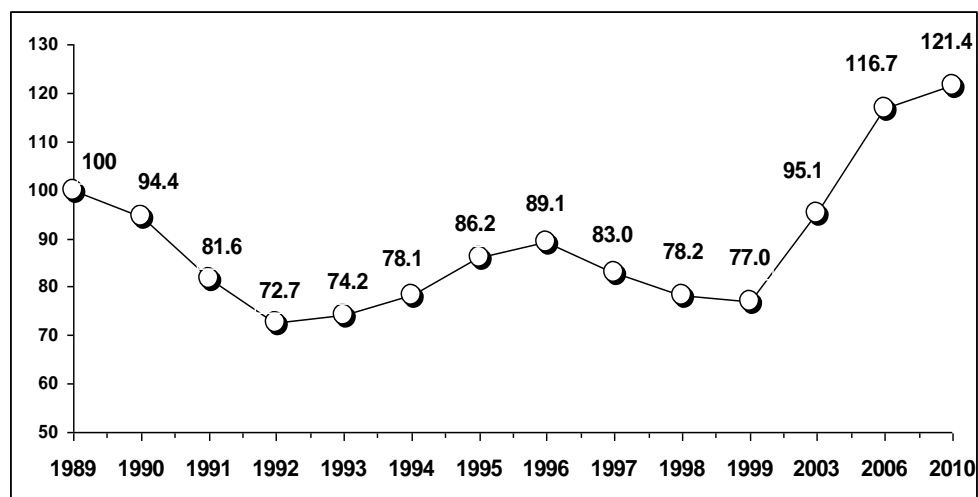
Sursa: Calculele autorului.

Analizând cele 13 evaluări anuale ale calității vieții ale programului ICCV, coordonat de Prof. Ioan Mărginean, am fost surprins de consistența extraordinară a datelor. Ele oferă o imagine surprinzătoare a evoluției societății românești în primele două decenii ale tranziției, concordante cu alte serii de date „obiective”. Realizez că această bază de date are un potențial extraordinar, care, încă, e puțin exploatat.

Privite din perspectiva Schemei SEDA, datele sociologice referitoare la perioada tranziției românești exprimă o situație de criză socială, cum poate fi găsită doar în situații grave de excepție, iar nu de „normalitate modestă”. Distribuția PIB-ului în anii 1990–2020, la care se adaugă și ceilalți indicatori economici și sociali, oferă o imagine clară a crizei profunde. Distribuția datelor subiective de calitate a vieții din perioada tranziției românești, interpretate din perspectiva schemei amintite sunt foarte similare cu dinamica PIB-ului.

Graficul 3

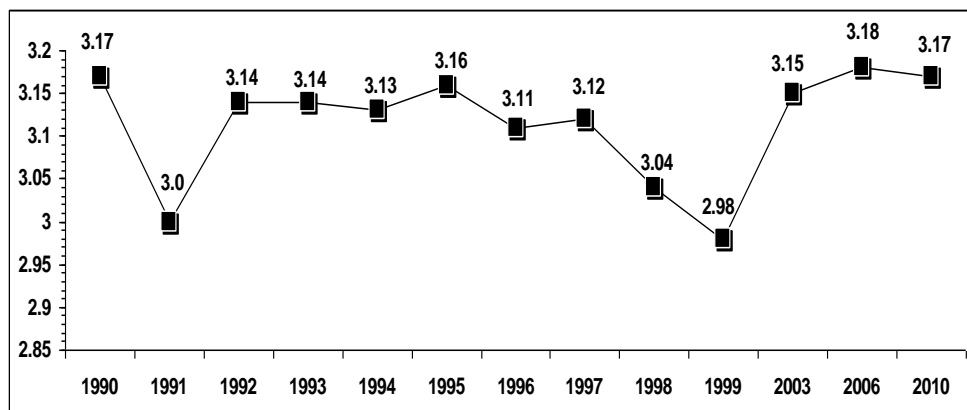
Dinamica PIB, în prețuri 1989

Sursa: Grafic realizat de Adina Mihăilescu pe baza datelor Institutului Național de Statistică.

Graficul 4

Dinamica calității subiective a vieții

Sursa: Grafic realizat de Mircea Dumitrana pe baza datelor din Diagnoza calității vieții.

Confruntarea modelului SEDA cu datele EUROBAROMETRULUI din 2015 reprezintă un nou test (Eurobarometrul oferă o singură variabilă, dar foarte importantă: satisfacția cu viața). În 2015, deci după 25 ani, criza tranziției în România nu era încă depășită, dar situația începuse să se îmbunătățească.

Tabelul nr. 5

Analiză indicatori din perspectiva modelului SEDA

SEDA	Lumea 70	România 79	ICCV 91 ²	EUROBAROMETRU 2015		
				UE 15	UE 8	ROM
Pozitiv 83%	82%	77%	41%	83%	76%	59%
Negativ 17%	18%	22%	59%	17%	24%	41%

Sursa: Analizele autorului.

DISCUȚIE. O INTEGRARE TEORETICĂ

Modelul **SEDA** a fost produsul unor analize empirice ale bazelor de *indicatori de satisfacție* și de *evaluare perceptivă a vieții*. Doar susținerea empirică nu este suficientă. Este nevoie de o integrare a ei într-o teorie mai generală a sistemelor sociale și umane și a problemelor sociale (Zamfir 1977; Zamfir 2007).

Sistemele se confruntă cu multe probleme. Angajate în soluționarea tuturor problemelor, sistemele social-umane inevitabil pot intra într-o criză de blocaj, o patologie specifică a sistemelor. Strategia „sănătoasă” a sistemelor este să prioritizeze problemele. Alege unele care sunt grave și cele pe care le poate aborda constructiv. Problemele *asumate* nu reprezintă totalitatea problemelor sistemelor. Ele sunt doar o parte, suficient de redusă pentru a nu bloca sistemul. Empiric, SEDA propune o estimare de 17% a problemelor asumate de sistemele echilibrate. De ce 17%? Am ales-o din motive empirice (datele o sugerează) și datorită distribuției care mi s-a părut atractivă: o șesime negativă și cinci șesimi pozitive. Nu înseamnă că celelalte probleme sunt neimportante. Ele sunt ținute în „așteptare”. Unele se pot soluționa „din mers”, altele se vor agrava și vor intra în grupul celor asumate. Altele sunt considerate nu foarte importante sau, în contextul dat, ca fiind suficient soluționate. Aceste probleme care nu sunt asumate explicit, sunt pe scala noastră, pe panta pozitivă.

Mulțumiri

Prelucrarea și analiza bazei de date a ICCV a fost realizată de Mircea Dumitrana.

REFERINȚE

- Mărginean, Ioan. 2021. *Despre viața românilor în noul regim politic*. București: Expert.
 Zamfir, Cătălin. 1980. Schema de evaluare a datelor absolute – SEDA. *Viitorul social*, 9 (1), pp. 70–80.

² 1991, an de vârf al crizei.

- Zamfir, Cătălin. 2012. Un alt mod de a interpreta datele de evaluare. Text prezentat în cadrul conferinței internaționale de sociologie, Oradea, 27–29 septembrie 2012.
- Zamfir, Cătălin. 2013. Another Way of Interpreting Evaluation Data. În *The European Culture for Human Rights. The Right to Happiness* (Ed. Elena Zamfir). Cambridge Scholars Publishing.
- Zamfir, Cătălin. 1977. *Strategii ale dezvoltării sociale*. București: Editura Politică.
- Zamfir, Cătălin. 2007. Problemele sociale. În *Enciclopedia Dezvoltării sociale* (coord. Cătălin Zamfir și Simona Stănescu). Iași: Polirom.
- Zamfir, Elena. 1989. *Incursiune în universul uman. Noi ipostaze și dimensiuni ale fericirii*. București: Albatros.

In this article, I propose a methodology for interpreting subjective indicators on the topic of quality of life, using several data sets: International Indicators Database (1970), Perceived Quality of Life in Romania (1979), Quality of Life Diagnosis in Romania (1990–2010); Eurobarometer in the EU (2015). The Absolute Data Assessment Scheme (SEDA) is used to interpret subjective data regarding the quality of life. In the first part, I present a short history of the concept of happiness and scientific research regarding quality of life scholarship. In the second part, I present the sociological perspective on the quality of life, focusing on analyzing subjective indicators of quality of life, and explaining the structure of the Absolute data assessment scheme – SEDA.

Keywords: *quality of life; quality of life research program in sociology; subjective wellbeing; absolute data evaluation scheme.*

Primit: 10.06.2021

Acceptat: 19.08.2021